

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

DEĞER KAVRAMI ve GELENEKSEL TAHKİYE İLİŞKİSİNDE İNS HİKÂYESİNİN YERİ

Ali PULAT

Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet: Cahit Zarifoğlu'nun İns hikâyesi, geleneksel tahkiyenin özellikleri dikkate alınarak incelendiğinde söz konusu hikâyenin değerleri işleyiş ve ele alış yönünden hayli zengin olduğu ortaya çıkmaktadır. Anlatım biçimindeki semboller sebebiyle ilk anda kapalı gibi görünen İns hikâyesinin, geleneği ve çeşitli değerleri nasıl ve hangi biçimde kullandığı tespit edildiğinde, insanın hakikatini ve kutsal yolculuğunu âlemşümul bir şekilde ortaya koyduğu görülecektir. Cahit Zarifoğlu'nun İns hikâyesinde tasavvufî bir bakış açısıyla insanı anlatırken daha çok düşündürmeyi, sezdirmeyi ve hissettirmeyi hedeflediği söylenebilir. İnsanın varoluş ve Mutlak Varlık'a kavuşma mücadelesini göz önüne seren İns hikâyesi, gelenek ve değer ilişkisinin derinliğini göstermesi bakımından önemlidir. İns hikâyesinde geleneğe ait izlerin çeşitli değerleri ne şekilde beslediği irdelendiğinde edebiyat, kültür ve toplum arasındaki ilişkinin mahiyeti ve gücü hakkındaki algımıza katkı yaptığı görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Değer, gelenek, hikâye, hikmet, insan.

THE PLACE OF INS STORY IN THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE CONCEPT OF VALUE AND THE TRADITIONAL NARRATIVE

Abstract: If it has been carefully scrutinised considering the characteristics of the traditional narrative, Cahit Zarifoğlu's Ins story comes out as a very rich source of values. Because of its narration style the story appears as a puzzle at first, but if one goes deeper into the narration and the story itself, she/he can see how and in which ways the author facilitated the tradition and some values attached to it and how he manifested the essence of humanity and its holy journey towards universal values and practices. In Ins story, Cahit Zarifoğlu narrates the humanity in a mystical way aiming to make his readers think of, sense of and feel of humanity and its values. While presenting the humanity's struggle to hold on the existence and arrive at the absolute presence, the story gains its real importance in revealing the relationships between the tradition and values. If it is thoroughly scrutinised in Ins story that how the traces of the tradition influences on some of the values, it could easily be detected that the story has a contribution to our perception of the quality, complexity and power of the relationships between literature, culture and society.

Key Words: Values, tradition, story (narrative), wisdom, humanity.

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

DEĞER KAVRAMI

Hangi davranışların iyi, güzel, doğru ve kutsal olduğuna; hangi davranışların da kötü, çirkin, yanlış ve kutsal olmadığına dair inanç ve kabullerimiz şeklinde tanımlanan (Hökeleli, 2006: 51) değer, özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri (Theodorson&Theodorson'dan akt. Özensele 2003: 225) olarakda anlaşılabilir.

Güler'e göre değerler, toplumun ideal benliğinin göstergesidir. Bunlara bağlılık geleneklerin oluşumuna katkıda bulunur. Değerlerin oluşturduğu bir kültür vardır. Bu kültür gerçeğe saygı, hakkaniyet, kişisel bütünlük, sevgi kuramlarına dayanır. Değerler kültürü, etik anlayışa dayalı bir sistem bütünlüğüdür. Bir olguyu, olayı, oluşumu anlamlı kılan onun değeridir. Değer bir yargılama ölçüsüdür. Bu ölçü güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt edebilme gücüdür (Akt., Coşkun, Yıldırım 2009: 312).

Değerleri, farklı şekillerde sınıflandıranlar da olmuştur. Bireysel değerler ve iş değerleri, amaç ve araç değerleri, millî ve manevî değerler, ulusal ve evrensel değerler gibi... Spranger, değerleri bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dinî değerler olarak altı grupta toplamış, E. Güngör de yedinci olarak ahlâkî değerleri eklemiştir (Demircioğlu & Tokdemir 2008: 72). Ahlâkın kuru bir öğretilen çıkarılarak, varlığın sevgi yoluyla ve hakiki bilgiyle izah edildiği bir sistemi hayata geçirmek değer kavramını şümulüyle ortaya koymaktır.

Varlık-bilgi-değer birliğini gerçekleştirmek isteyen insanın; nefis, akıl, sezgi ve sevgi boyutlarını bir dengede buluşturan Varlık ve Hakikat anlayışının sırrını idrak etmesi gerekir. Varlık ve Hakikate bağlı bilgi ve değere inanan, hissederek fiiliyatına dökme iradesine sahip insan (Çınar 2006: 66) değeri, gerçek manada içselleştirebilmiş demektir.

Değerin sağlıklı bir yapı içinde anlaşılıp gelişebilmesi, değer ile edebi eser arasındaki etkileşim üzerinde hassasiyetle durmayı gerekli kılmaktadır. İnsanın varoluşunu ideal manada koruyabilmesi ve toplumun gelişme sürecini sağlıklı bir yapıda devam ettirebilmesi, yaşayan kültür içinde, değerlerin yaygın bir biçimde kabul görmesi ile mümkündür. Değerlerin, samimi ve tabii bir biçimde içselleştirilerek, herhangi bir baskı ve zorlama yapmadan, hissettirme ve sezdirme yoluyla etkili olabilme (Gudmundsdottir 1991: 45-46) fikri, değerler ile edebi eser arasındaki ilginin mahiyetini vermesi bakımından son derece önemlidir. Sanat olması yönüyle edebi eser, en genel ifade ile sezdirir; kesin yargıları zorla öğretme ve hatta kabul ettirme yoluna gitmez. Böylece toplum, değerlerini edebi eserler vasıtasıyla geliştirip yaygınlaştırma fırsatı bulur.

Psikolojide değerın önemi, insan davranışlarına yol gösterici olarak oynadığı rol ile ilgilidir. Bundan dolayı psikolog, değeri sadece bir inanç olarak ele alır. Psikoloji, değerin ne olduğu veya değerin hangi objektif temele dayandığı sorularına cevap aramaz. Bu sorulara felsefe cevap bulmaya çalışır. Ayrıca bu konu üzerinde hemfikir olmak da pek

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

mümkün değildir. Eğer ahlâki değerler objektif bir temeli bulunsaydı, anlaşmazlıklar yok olur, topluma şaşmaz bir rehber bulunurdu (Güngör, 1998: 18). Kısır ve dar bir insan anlayışına sahip olmak, ahlâkî tutarsızlığın bireyle ilgili sebeplerinden ilkidir. İkincisi de ahlâkî bilginin kişide suçluluk duygusu uyandıramamasıdır. Erol Güngör'e göre ahlâkî tutarsızlıkların önüne geçebilmek için, hayatın anlamını ve gayesini benimsetecek bir insan anlayışı kazandırmak gerekir. Böylece hayatı ve içinde yaşadığı âlemi doğru ve bütünlüğü içinde anlayan ve anlamlandıran insan, birtakım tutarsızlıklardan da kaçınacaktır. Yapılacak ikinci iş; insanı, aykırı davrandığında kendisinde suçluluk duygusu uyandıracak nitelikte ahlâkî bilgi ile donatmaktır (Kılıç 1998: 52). İnsan, İslâm'a göre, Allah'ın halifesidir. Kur'an'da defalarca, Allah'ın her şeyi insanın istifadesi için yarattığı bildirilmektedir. Bu türlü bir insan anlayışı başka herhangi bir doktrinde mevcut değildir ve böyle bir kıymet sistemi dünyanın bütün teorilerinden daha üstündür (Güngör 2006: 247). İnsanı dünyadaki yalnızlığından kurtarmak, ona kâinatta belli bir yer vermek, hayatın mahiyeti ve hikmetini anlamasına yarayacak bir izah şeması sunmak ve nihayet bütün bunları bilginin sınırlı gücüne değil de imana dayandırmak, (Güngör 2006: 56) insan için değerler kaynağını ve önemini net bir şekilde göstermektedir.

Din, ahlâki hayatın en büyük kaynaklarından biridir; ferdin davranışlarını düzenleyen sistemlerin en önemlisidir. Dinin ilahi kaynağa dayanan bir ahlâk sistemi vardır. Dinin içinde bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlâk kaidelerinin

hepsini bulmak mümkündür. Din, kaynağını Tanrı'dan alan bir ahlâk sistemidir (Güngör 1997: 117).

İnsanı anlamakta ilmî bilgiye olduğu kadar sanatçının sezgisine, ahlâkçının iç müşahedesine, din adamının görüş açısına da ihtiyaç vardır (Güngör 2006: 114). Kuşatıcı insan anlayışı konusunda din, ilim ve sanattan da istifade etmek durumundadır. İnsanın ahlâkî tutarsızlığa düşmemesi, aykırı hareket ettiğinde insanda suçluluk duygusu uyandıracak nitelikte bir ahlâkî bilginin, değişmez mutlak değerler ile irtibata geçmesi ile mümkündür. Değerlerin, değişmez bir varoluşa sahip olabilmeleri mutlak varlık sayesinde temellenmesiyle gerçekleşir. Mutlak varlık ise din kurumunu gerekli kılar (Kılıç 1998: 53). "Dinin getirdikleri dışında hiçbir değişmez kıymet yoktur, insanlığın bütün diğer kıymetleri yer ve zamanla sınırlı olmuştur ve objektif bilgi vermek itibarıyla en sağlam görünen ilim de hep birbirinin yerine geçen teorik şemalardan ibarettir. Bu şemalar muhakkak ki gitgide mükemmele yaklaşma istikametindedir ama onlarda esas olan yine değişmedir. Şu halde insanoğlu bugün doğru sayılanın yarın yanlış çıktığı, bugün güzel görünenin yarın çirkin ilan edildiği bir dünyada, kendisini bu sonsuz dalgalanmalardan kurtaracak değişmez değerlere sarılmak zorundadır; dinin başlıca fonksiyonlarından biri ise bu türlü ezeli ve ebedi değerler getirmektir." (Güngör 2006: 243) M. Aydın'a göre, genel sosyal değerler, modern ve geleneksel olmak üzere iki çeşittir ve yüzyıldan fazla bir süredir değişim geçiren geleneksel değerler, moderne dönüşmektedir. Ayrıntıya girmeksizin denilebilir ki ilkece modern değerler aşkın-

lıktan uzak bir yapıda, akılcı, dış görünür-
lüğü ön plâna çıkarırken; geleneksel değer-
ler ise bunun aksine aşkın, soyut, sezgisel,
ahlâkî ve mahremiyetçi bir karaktere sahip-
tir (Aydın 2003, 124). Bu çerçevede, Cahit
Zarifioğlu'nun İns hikâyesini geleneksel
değerlerle beslenen, aşkın, sembollerle
yükü, sezgisel ve ahlâkî bir yapıya sahip
bir eser olarak görmemiz mümkündür.

GELENEKSEL EDEBİ ESER

Geleneksel anlayışlarla beslenen ve şekil-
lenen bir edebi eserde anlatılan, belirli bir
kişinin şahsî tecrübesi olarak değil, tüm
insanlığı ilgilendiren meselelerin âlemşü-
mul bir çözümü şeklinde sunulur
(Taşcıoğlu 2007: 44). Edebî eserlerin
sosyal hayatı etkileyerek topluma yön ve
şekil verdiği bir vakıdır. Halk hikâyeleri,
masallar ve destanlar gibi geleneksel
anlatım türleri muhataplarına idealistçe
yaşantılar, olağanüstü kahramanlıklar ve
idealize edilmiş büyük aşklar sunarak
büyük hedefleri olan, yüce duygularla
hareket eden, destanî hayatlar süren bir
toplumun oluşmasına önemli derecede
katkı sağlamıştır. Edebî eserlerimiz, Türk
Milletinin ortak kültür değerlerini nesiller
boyu aktararak millî birliğimizi kuv-
vetlendirmiştir. Toplum olarak sosyal olay-
lar karşısındaki duruşumuz belirlenmiş,
neye nasıl güleceğimiz, hangi olaylara nasıl
üzüleceğimiz gösterilmiş, neyin karşısında
nasıl kükreyeceğimiz ve nasıl akıl yürüte-
ceğimiz ortaya konmuştur. Nelerin bizi
kendimizden geçirdiği, hayallerimizin ve
ideallerimizin en güzel örnekleri geleneksel
tahkiyelerimizde işlenmiştir (Çetin 2004:
211). Geleneksel tahkiye metinlerinde hay-
atın nasıl idrak edileceğini ve kıssadan hiss-

enin ne şekilde çıkarılacağını, yüceltilmiş
tiplerin örnek tavır ve davranışlarına
bakarak kolayca anlayabiliriz.

Gelenek; insanı, dış dünyanın her türlü
maddi tuzaklarıyla esir almış ve özüne
yabancılaştırmış her türlü saldırısına karşı,
sağlam bir duruşu getiren ve insanın iç
direncini güçlendiren önemli bir kaynaktır.
Dış dünyanın bunalımları ve olumsuzluk-
ları, sonsuzluktan sunulan İlâhî emanet ile
azap halinden, sevgiye ve murada ermeye
geleneksel anlayışların yardımı ile dönüşür
(Orhanoğlu 2000: 253). Geleneksel değer-
lerle şekillenen tahkiyeye dayalı eser,
okuyucuyu her türlü tehlikeye karşı koru-
ma hassasiyetine sahiptir. Ancak bunun
güzel bir şekilde gerçekleşebilmesi için
bazı hususlara dikkat etmek, gelenek ile
ilgili ilmî değerlendirmelere sahip olmak
ve edebî eserde geleneğin ve değerlerin
nasıl işlendiğine bakmak gerekmektedir.

Rasim Özdenören'e göre edebî eser, men-
subu olduğu uygarlık değerlerinin bir
hâsılası olduğundan, eser ile okuyucu
arasında alış-verişin gerçekleşebilmesi için
her ikisinin de ortak bir uygarlık düzeyinde
buluşmaları gerekmektedir. Özdenören,
Sezai Karakoç'un "İz" isimli öyküsünün
kısa bir tahlilini yaparak fikrini bir örnekle
açıklamaya çalışır. Öykünün özeti kısaca
şöyledir: Hikmet sahibi bir kişi harap
olmuş bir kentte kendi evini korumak için
elinden gelen her şeyi yapmasına rağmen,
evini yıkılmaktan kurtaramaz. Fakat bu
yıkıntı diğerlerinden farklıdır. Yüzlerce yıl
sonra bile gezginler söz konusu yıkıntıdan
esrarlı anlamlar çıkarabilmektedirler.
Kısaca bu şekilde özetlenebilecek bu öykü-
den, kimileri umutsuzluk kavramı ile ifade-

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume: 01 Issue: 01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

lendirilecek sonuçlar çıkarmışlardır. Oysa Özdenören öyküye Bakara Sûresi'nin 259. ayetinin anlamı ile bakıldığında, Allah'ın her şeye muktedir olması hasebiyle öykünün, tevekkül ehli olmanın önemini vurguladığını belirtir. Ayrıca Allah, ayetin mealine uygun olarak isterse o beldeyi veya o evi yeniden mamur edecektir. Öykü zannedildiği gibi yokluğu ve ölümü değil, tam tersine dirilişi ve tevekkülü anlatmaktadır (Özdenören 1986: 150). Belirli bir kültür donanımına sahip olmayan ve geleneksel değerleri zengin bir donanımla eserlerde arama rikkati bulunmayan okuyucunun, geleneksel tahkiyenin izlerini taşıyan metinlerle buluşabilmesi zor görünmektedir.

Çetin'e göre, modern dönemde beşeri olan kutsanır, beşeri aklın ürünü olan bilim yüceltilerek, seküler anlayış yaygınlaşır. Dinlerin 'âlem görüşü' yerine pozitivist ve materyalist yaklaşımlarla şekillenen bu dünya varlığı ile sınırlı 'dünya görüşü' egemen olur. Modern anlatının temeli bu zihniyettir. Beş duyu organımızın algıladıkları modern anlatı türünün konusu olur. Modern anlatıda deney ve akılla açıklanamayan olay ve olgulara yer verilmez, kişilerin insanüstü özellikleri yoktur, olaylar gerçek zaman ve mekânda yaşanır. Anlatılan her şey bu dünyanın somut, maddi ve fiziki şartları içinde yer alır.

Modern tahkiye, eserlerde anlatılan olaylara neyin sebep olduğunu ve sonuçta nelerin ortaya çıktığını, olayın kişiler üzerinde ne gibi duygusal ve düşünsel etkiler yaptığını irdeler. Olayları sebep-sonuç ilişkisi içinde, determinist bir anlayışla ele alır.

Geleneksel tahkiyenin modern anlatıda bulunmayan farklı yönlerini Çetin, maddeler halinde şu şekilde sıralar:

- a) Arayış yolculuğu Motifi: Hikâye kahramanlarının uzun bir yolculuk yapmalarının sebebi insan hayatının da bir yolculuk olarak algılanmasıdır. Hayatın bir yolculuk olarak vurgulanmasının sebebi ise hayatın fani ve geçici oluşunu anlatarak sonsuz hayatı asıl kabul etme düşüncesidir.
- b) İmtihan ve Şarta Bağlı Ödül Motifi: Kahraman çıkılan yolculukta çeşitli imtihanlarla karşılaşır ve hayır adına attığı adımlar sayesinde mükâfatını görür.
- c) Figürler: Figür, insanüstü ve olağanüstü niteliklerle hatta tanrısal özelliklerle donatılmıştır. Âlem görüşüne uygun olarak kurgulanan bu özellikler Allah'ın isim ve sıfatlarını daha iyi anlatabilmek için vahid-i kıyasi olarak kullanılır. Figür aynı zamanda peri, cin gibi insan dışı varlıklar olabilir. Pozitivist mantığın tersine İslâmî âlem düşüncesi içinde melek, şeytan ve cin gibi görünmeyen varlıkların yansımalarıdır.
- d) Mekân: Gerçek dışı veya çok somut değildir. Çünkü İslâm'da mekân sadece görülenle sınırlı değildir. Görmediğimiz ama inandığımız mekânlar simgesel olarak ele alınır.

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

- e) Zaman: Takvime bağlı zaman anlayışı yerine İslâmî kültürün zaman anlayışı görülür.
- f) Temsil (Mimesis) ve Tecrid (Soyutlama) Karşıtlığı: Geleneksel anlatıda gerçek dünyanın taklit edilmesi yerine hayali ve simgesel unsurlarla soyutlamaya gidilir. Pozitivizmin ve sekülerizmin bir ürünü olan modern anlatı, olabildiğince bu dünyada kalırken ve bu dünyayı yeterli görürken; geleneksel tahkiye, bu dünya ile yetinememeye, bu dünyanın sınırlı ve kısıtlı halinden kurtulup, öte âleme, sonsuz hayata yönelmeye çalışır.
- g) Hayal-Hakikat Karşıtlığı: Semavi dinler dünya görüşü yerine âlem görüşüne sahip olduklarından "gerçek" yerine "hakikat"ın esas alınmasını ister. Geleneksel anlatı da bu çerçevede bu dünyanın sınırlı gerçeği yerine sonsuz âlemin hakikatine yönelir.
- h) Determinizme Karşıtlık: Âlem görüşüne uygun olarak her şey Allah'ın iradesine bağlıdır ve Allah'ın "Ol" emri ile her şey olur. Bu inanç doğrultusunda olağanüstülükler simgesel olarak eserlerde yer alır.
- i) Psikolojik Tahlil Meselesi: İç çatışma, trajik boyutta ele alınmaz, insan-ı kâmil olma mücadelesi olarak görülür.
- j) Kıssadan Hisse Çıkarma:

Geleneksel anlatı metinlerinde Kur'an'da anlatılan Peygamber kıssalarının izleri görülür. Kıssaların anlatılma amacı insanlara faydalı olmaktır. Bu noktada irşat etme kültürünün önemi ortaya çıkar. Bilge kişiler topluma yol göstermeye çalışır (Çetin 2004: 17-29).

Geleneksel tahkiyeyi modern anlatıdan öz itibari ile ayıran en temel noktanın hikmet arayışı olduğunu söylemek mümkündür.

Hikmet, insanı iyi olana yönelten, çirkin ve kötü olandan alıkoyan söz olarak tarif edildiği gibi, insanın gücü ölçüsünde eşyanın hakikatini ve mahiyetini bilmesi şeklinde de tarif edilmiştir. *"Allah hikmeti dilediğine verir; kime de hikmet verilirse, ona bol bol hayır verilmiş demektir."* (Bakara 269) ayeti, hikmetin Allah vergisi olduğunu beyan eder. Peygamber Efendimiz, *"Hikmetin başı Allah korkusudur."* buyurmuşlardır. *"Hak Teâlâ yeryüzünü sizin için alçalttı, onun üstünde yürüyün, Hakk'ın rızasından yiyin."* (Mülk 15) ayetindeki rızıkı Hazreti Mevlana, ekmek olarak değil, o rızıkın manasını hikmet ve marifet olarak anlar. İmam Gazali Hazretlerine göre hikmet, en yüce varlığı en değerli ilimle kavramaktır. *"Kime hikmet verilmişse ona büyük hayır verilmiştir. Bunu ise yalnız akıl sahipleri anlayabilir."* (Bakara 269) Kim Allah'ı tanırsa, onun sözleri başkalarının sözlerine benzemez, çünkü onun sözleri külli olan ile ilgilidir, geçici olan dünya ile ilgisi pek azdır (Seratlı 2010: 7-8). Hikmet anlayışı ile yoğrulan geleneksel tahkiye anlatıcısı, en büyük gayesinin Allah'ı bilme ve O'na

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

kavuşma olmasından ötürü, kendini bu dünya ile sınırlayan modern anlatıcıdan ayrılmaktadır.

İNS HİKÂYESİNDEKİ GELENEKSEL TAHKİYE ve DEĞER İLİŞKİSİ

Cahit Zarifoğlu'nun İns hikâyesi, geleneksel tahkiyenin genel özelliklerine göre incelendiğinde geleneğin hikâye üzerindeki izlerini ve hangi değerlerin nasıl ele alınıp işlendiği tespit edilebilir. Aynı zamanda geleneksel tahkiyenin kurgusal yapısının hikâye üzerindeki etkileri belirgin bir şekilde ortaya konurken, gelenek ve değer ilişkisinin hikâye üzerinde ele alınış biçimi de görülebilir.

İns hikâyesi, geleneksel tahkiyenin genel özellikleri dikkate alınarak şu şekilde değerlendirilebilir:

1. Arayış Yolculuğu Motifi:

Hikâyede, aslını ve özünü kaybettiği için yokluk ve ıstırap çeken bir toplumda, ancak Allah'ı arama sürecinde sıkıntılardan uzaklaşabilen İns'in yaşadıkları anlatılarak, okuyucunun hakikat bilgisiyle uyarılma çabası görülmektedir. Yazara göre, yeryüzü ve insanlık bozulmuşluğunu bırakıp değişmeye niyetlenerek adım attığında dertlerinden uzaklaşacak ve o zaman huzura yaklaşılmaya başlayacaktır.

Hikâye, semboller yönüyle çok zengindir. Hikâyede anlatılmak istenen her türlü duygu ve düşünce semboller ile sunulur. Özellikle İns'in kendisi bir semboldür. İns, her devirde ve dönemde hakikati arayan insanı temsil eder. Bu insan, yaratıcısını

bulma yolunda çetin mücadeleler yaşayacak, sabrı ve gayreti ölçüsünde de İlâhî yardıma hak kazanacaktır.

Burada işlenen değer, hakikati arama ve bulma cehdinin niyet, sabır ve gayret gerektiren kutlu bir süreç olduğudur. Her insan bu yolculuğu yapabildiği ölçüde kemalât kazanır ve huzura erer.

2. İmtihan ve Şarta Bağlı Ödül Motifi:

İns, belirli bir sınav sürecinden geçerek idealine ulaşır. Sınav süresince çeşitli engelleri ve sıkıntıları aşarken bir anlamda gelişmiş ve kendini yetiştirmiştir. Her türlü fedakârlığı yapmaktan çekinmeyen İns, hayır ve güzellik adına attığı adımların karşılığını İlâhî yardım olarak görmüştür.

İns, insanlığın içindeki hastalık ve korku gibi ıstırapların çoğaldığını görünce azabın toplumdaki yaygınlığını basiret gözü ile görür. Fakat toplum yaşanan kötülüklerin ve olumsuzlukların farkında değildir.

İns, imtihan sürecinde keçisini kurban eder. Geçmişin sembolü olarak yorumlanabilecek, anne ve babasını da kaybeder. İns, toplumdaki anormallikleri görerek, inandığı doğruları gerçekleştirmekten geri durmaz, kendi kendine hayatı ve tabiatı sorgular. Üzerine örtüler örterek çileli bir imtihanı geçer. İyi niyetli adımlarının ve gayretlerinin neticesi, kalbinde Mutlak Varlık'ı hissederek masivadan kurtulur.

İmtihan sürecinde, kadınların başlarına taktıkları süsler, dünyaya ait insanı yoldan alıkoyan, sözde geçici güzellikler olarak ele alınmıştır. Bunları insanın önüne nefsin

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

koyduğu engeller olarak anlamak gerekir. Buradan çıkarabileceğimiz değer; her insanın kendi hâline göre çeşitli imtihanlardan geçerken bazen varlıkla bazen de yoklukla sınanabileceği ve bu sınavlarda ancak İlâhî yardım sayesinde başarılı olabileceğidir.

3. Figürler:

İns, anne ve babası, keçileri ve diğer insanlar olağanüstü özelliklere sahiptir ve olağandışı olaylar yaşar.

İns, gücüyle yaptıklarıyla bir destan kahramanı gibidir, belirli bir sınav sürecinden geçerek ideale ulaşır. Sınav süresince çeşitli engelleri ve sıkıntıları aşarken bir anlamda gelişmiş ve kendini yetiştirmiştir. Her türlü fedakârlığı yapmaktan çekinmeyen İns, hayır ve güzellik adına attığı adımların karşılığını İlâhî yardım olarak görmüştür.

Hikâyede bir destan kahramanı gibi çizilen İns, doğduktan hemen sonra büyür ve başka yerler görmek için yola çıkar. Üzerinden geçtiği toprak yolun, kimler tarafından nasıl yol yapıldığını toprağa sorar. Sağlam bir ağacı yerinden söker. Bir tepedeki bütün ağaçları belinden kırar ve oraya bir darağacı diker. İns, dağları, suları kolaylıkla aşabilecek güçtedir.

İns'in keçisi yaşlandıkça yeryüzündeki otların azaldığını görür. Yeryüzü sanki tükenmektedir. Keçi, kendisini kurban etsin diye uysallıkla İns'in önüne yatar. İns de keçisini "hakimane" bir şekilde kurban eder.

İns'in ihtiyar anne ve babası, ölüm vakit-

lerinin geldiğini bildiklerinde ikisi birden kayaların üzerine yatarak İns'in önünde yavaş yavaş beraberce ölür.

İns, bir tepenin üzerine ağaçları tıraş edip, büyük bir darağacı kurar. Fakat o darağacının ne işe yarayacağını bilecek durumda değildir.

İns, dağlarda yaşayan Kuşçu'dan korku ve hastalığın arttığını öğrenir. İnsanlar arasındaki sıkıntı ve azabın, yeryüzündeki bozulmanın artışına şahit olan İns'in bu kötü gidişe dayanacak gücü kalmamıştır.

İns, her şeyin bir tek şeyin parçası olduğunu ve nereye baksa hep o tek şeyi görebilecek fitrata ve hassasiyete sahiptir. İns'e göre, tabiatın her bir parçası ne olduğunu tam bilemediği şeyin bir parçasıdır ve ne olduğunu bilemediği şeyin başka şekilleridir.

Burada işlenen değer ise determinist ve materyalist dünya görüşlerinin tersine, hikmet anlayışları çerçevesinde olağanüstülüklerin yaşanabileceği, önemli olanın ise bu hallerden dersler çıkarılması gerektiğidir.

4. Zaman ve Mekân:

Hikâyede zaman ve mekân gerçek değildir. Olay, geleneksel anlatılarda olduğu gibi takvime bağlı bir zamanda geçmez. İns, doğduktan hemen sonra büyür. İns, dağa baktığı bir anda, güneş durmadan görünür ve durmadan da akşam olur. Olayların geçtiği yer de belli değildir ve hikâyede tabiat tasvirleri pek yoktur.

Burada ele alınan değer, takvime bağlı bir

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

zamanın çok ötesinde sonsuz bir zamanın ve görülen maddi mekânla sınırlanamayacak sonsuz bir mekânın varlığına inançtır.

5. Temsil (Mimesis) ve Tecrid (Soyutlama) Karşıtlığı:

İns, kürklerin ve çeşitli eşyalardan yapılmış süslerin kadınlar tarafından sosyal konumlarını belirleyecek şekilde kullanılmasını sorgulayarak anlamak ister. Yazar, burada toplumun maddi zenginlikleriyle yanlış ve gereksiz bir şekilde düştüğü hatalara işaret etmektedir.

İns, düşüncelere dalmıştır fakat "kelimesiz" düşünmektedir. Kendini kaybederek çeşitli haller yaşadktan sonra ne olduğunu tam anlayamadığı "kelime"nin içine doğduğunu fark eder. Titremeler ve korku içinde ama tam bir bilinçle "kelime"yi yüreği ile söyler ve de dudağı ile sesli olarak tekrar eder. "Ve hemen ardından aynı kelimenin öteki yüz adını bildi ve onları bir bir aynı şekilde tekrarladı." (Zarifoglu 1996:37)

İns, öğrendiği kelimeleri tekrar tekrar söylemek için günlerce hiç uyumaz. İns'in bedeninin bir yanı yanmış bir ağacın kovuğu gibi kararmıştır ve onu gören insanlar dağa kaçır. İns oğullarını çağırır. Gelen oğulları, İns'in yüzünde bakılmaz bir aydınlık görürler. O aydınlığın etkisi insanda dünyaya ait her şeyi unutturmaktadır.

İns'in yüzündeki nur Allah'ın nurudur, bir yanının yanık oluşu da aşk ateşi ile yandığının bir göstergesidir. İns Allah'ta fani olduktan sonra ilk kez insanlık için merhametle konuşur. Yazara göre esaretten

kurtulmuş insan, gerçek anlamda hayır söyleyebilir. İnsanlığın içinde bulunduğu yanlışlığı göstermek için "yeryüzünün ve insanların değişeceğini" söyler.

İns'in içine doğan "kelime" Allah'ın zikridir ve ancak o zikrin iç dünyasında doğması ile dünyanın kötülüklerinden kurtulup huzura kavuşabilir. İns vahdete ulaştığında ilk kez konuşur. Çünkü vahdete erişmeden söylenen söz, nefisten izler taşıyacağından pek kıymeti yoktur. Zaten İns de ilk kez hikmetli bir şekilde konuşmuştur.

Burada ise belirli bir olgunluğa ulaşmadan yapılan her türlü iyilik ve güzelliğin eksik ve kusurlu oluşuna dikkat çekilerek, manevi gelişmenin ne kadar hayatî bir öneme sahip olduğu vurgulanır.

6. Hayal-Hakikat Karşıtlığı:

Hikâyenin kahramanı İns, doğduktan hemen sonra büyür ve başka yerler görmek için yola çıkar. Üzerinden geçtiği toprak yolun, kimler tarafından nasıl yol yapıldığını toprağa sorar. Sağlam bir ağacı yerinden söker. Bir tepedeki bütün ağaçları belinden kırar ve oraya bir darağacı diker. İns, dağları, suları kolaylıkla aşabilecek güçtedir.

İns'in keçisi yaşlandıkça yeryüzündeki otların azaldığını görür. Yeryüzü sanki tükenmektedir. Keçi, kendisini kurban etsin diye uysallıkla İns'in önüne yatar. İns de keçisini "hakimane" bir şekilde kurban eder. İns'in ihtiyar anne ve babası, ölüm vakitlerinin geldiğini bildiklerinde ikisi birden kayaların üzerine yatarak İns'in önünde yavaş yavaş beraberce ölür.

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

İns, bir tepenin üzerine ağaçları traş edip, büyük bir darağacı kurar. Fakat o darağacının ne işe yarayacağını bilecek durumda değildir.

İns, dağlarda yaşayan Kuşçu'dan korku ve hastalığın arttığını öğrenir. İnsanlar arasındaki sıkıntı ve azabın, yeryüzündeki bozulmanın artışına şahit olan İns'in bu kötü gidişe dayanacak gücü kalmamıştır.

İns, her şeyin bir tek şeyin parçası olduğunu ve nereye baksa hep o tek şeyi görebilecek fitrata ve hassasiyete sahiptir. İns'e göre, tabiatın her bir parçası ne olduğunu tam bilemediği şeyin bir parçasıdır ve ne olduğunu bilemediği şeyin başka şekilleridir.

Bir gün dağlar, suyun üzerindeki küçük bir dal parçasının suya batışı gibi yere batar. Yerden ateşler fışkırır ve her yeri duman kaplar. Bu durum İns için çok şaşılacak bir şey değildir. Bir başka gün gökten sanki alev yağmış ve her taraf yanmıştır. İns, bu duruma da şaşmaz. Yanmamış ağaçlar gördüğünde yeniden bir darağacı kurar. İns'in hanımı bunun ne anlama geldiğini anlayamaz.

İns bir çadırı içine alacak bir başka çadır, o çadırı da kapsayan bir başka çadır, sonra daha büyük bir çadır kurdurur ve karanlıkta en küçük çadıra girer. Çadırların çullarını da ışık sızmasını diye kapatır ve başına bir ayı postu geçirerek toprağa doğru eğilir ve düşüncelere dalar. Evrenin ve insanlığın gerçekliğini anlamaya çalışır. Daha sonra üzerindeki çadırları fark etmeden, onları parçalayarak dışarı çıkar. Dağdan ağaçları ve kayaları yıkarak iner.

Her yeri dağıtır. İnsanlara zarar verir. Ölü ve yaralılarla diğer insanları karşısına toplar ve her nefes alışında göğsünden dal kırılmasını andıran sesler duyulur. İns, ilk kez konuşmak ister fakat ağzından ses çıkmaz. Ağzını yukarıya doğru kaldırıp uzun bir süre ulur.

Kayadan aşağı bir kütük gibi düşen İns'in göğsünden gürültüler gelmektedir. Gözleri kanlanmış ve yuvasından çıkacak gibidir. Çevresindekiler İns'in bu halinden korkarlar. İns kımıldayıp oturuncaya kadar günler geçer. Kadınlar başlarına taktıkları süs eşyalarını fırlatıp atarlar. Yüzlerine çamur sürerler.

Burada da dünyanın sınırlı ve insanı boğan maddi unsurlarından sıyrılıp, hakikatin güzelliklerini keşfetmenin önemi ve hayatı ona göre düzenlemenin gereği, değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. Determinizme Karşıtlık:

İns, doğduktan hemen sonra büyür. Dağları, ovaları, geceyi ve gündüzü yerlerinde görmek için atını, keçisini, kadını hazırlar. İns'in yolda kuvvetle sarıldığı bir ağacı yukarı çekebilmesinden olağanüstü güçlere sahip olduğunu anlarız.

İns'in keçisi kurban edileceğini hisseder ve uysal bir şekilde kesilmek üzere boynunu uzatır. İns'in anne-babası da öleceklerini anlayınca kayaların üzerine yan yana sırtüstü yatarlar ve beraberce yavaş yavaş ölürlür. İns de uzaktan onları sadece seyreder. İns, hayatı sorgulayıp, örtünün altında çilesini doldurduktan sonra ilk kez "kelime"yi Allah'ın bir ikramı olarak

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

yüreği ile söyler, dudağı ile sesli olarak tekrar eder. Aynı kelimenin öteki yüz adını da bilir ve onları tekrar eder. İns'e bilgi marifete ulaşma şeklinde doğmuştur.

İns'in bir yanı yıldırım çarptığı için yarısı yanmış siyah bir ağaca dönmüştür. İnsanlar ilk anda bundan korkarlar fakat İns'in yüzüne, anlaşılmaz ve çok bakılmaz bir aydınlık gelmiştir.

Allah'ın zikri İns'in kalbinde doğmuştur. Ancak Allah'ın zikri ile sıkıntılarından kurtulmuş ve huzura ermiştir. Allah aşkı ile yanışının bir göstergesi olarak İns'in bir yanı kömür gibi yanmıştır. İns'in yüzündeki nuru görenler dünyaya ait her şeyi unuttur. Çünkü İns Allah'ta fani olmuştur.

Burada da Allah'ın iradesine teslim olan İns'in ilâhi yardım sayesinde olağanüstü güzelliklere ve mükâfatlara kavuşması hikâyede değer olarak anlaşılmalıdır.

8. Psikolojik Tahlil Meselesi:

İns'in içinde zıtlıklar, kargaşalar ve çatışmalar yoktur. İns, şüphe ve tereddüt hislerini yaşamaz. Hikâyenin başından itibaren bir kahraman gibi hareket eder. Yazarın kurguladığı aşamaları sabırla geçerek bir olgunluğa ulaşır. İns'in başına her gelen, maksuda ulaşmada bir vesile durumundadır. Sonuçta hedefe varılarak mutlu son gerçekleşir.

İns'in iç içe geçmiş çadırların içinde ve örtü altında, derinleştiğini gösteren faaliyetleri kemale ermede önemli bir davranış olmuştur. Burada dış dünyadan uzaklaşma ve kalpte derinleşme söz konusudur.

Herhangi bir trajedi ile sarsılmayan İns,

hikâyede bir kahraman olarak çizilmiştir. Örnek bir şahsiyet olarak kahramanın neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği hususları bir değer olarak kabul edilebilir.

9. Kissadan Hisse Çıkarma:

İns hikâyesi, çağın manevî hastalıkları sebebiyle buhranlar yaşayan toplumların içinde bulunduğu çaresizlikleri gözler önüne serer. Hikâye, böyle bir toplumda Allah'a ulaşmak için gayret eden kişinin karşılaştığı engelleri aşarken yaşadıklarına çözümler sunmaya çalışan, modern bir mesnevi özelliği göstermektedir. Hikâye kişisi "İns" bu yönüyle tüm insanlığı temsil etmektedir.

Hikâye, iyi niyet ve sabırla, en zor şartlarda bile hedefe ulaşmanın mümkün olduğunu göstermeye çalışır. İnsan, kötülük hatta felaket gibi algılanabilecek durumları, amaca ulaşmak için kendi lehine çevirebildiği ölçüde başarılıdır. En önemlisi, Allah kendisine doğru atılan adımlara, misli ile gelmektedir.

Hikâyede insanın başına gelen her iyi veya kötü durumdan hikmet nazarı ile dersler çıkarabilmesi yine bir değerdir. Aslında hikâye edilenden maksat da kişinin kendi payına düşeni alabilmesidir.

SONUÇ

İns hikâyesindeki dinî ve tasavvufî kaynaklı değerlerin geleneksel tahkiyenin özelliklerinden yararlanarak ele alınmış biçimini tespit etmek, değer-gelenek ilişkisini ve edebî eserdeki mahiyetini değerlendirebilmek bakımından önemlidir. Böylece

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 Sayısı Sayı: 1 / Cilt: 1 Spring July- August- September 2011 Volume:01 Issue:01 Jel Kodu: JEL M
www.iibdergisi.com

kültür ve medeniyete ait zenginliklerimizin insanımızı ve toplumuzu ne yönde ve nasıl şekillendirdiği veya şekillendireceği meselesinde yeni bakış açıları ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda söz konusu yaklaşımlar, edebî eserlerin çok boyutlu irdelenmesine katkı sağlayacaktır, düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

AYDIN, M., (2003), "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği", Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (3), ss.121-144.

ÇETİN, N., (2004), "Bir Türk Edebiyatı Sosyolojisi Tasarımı, Edebiyat Sosyolojisi", Editör, Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara.

ÇETİN, N., (2004), "Modern Öykünün Edebiyatımızdaki Serüveni: Hazırlayıcı Geleneksel Dönem" Konya Öykü Günleri 1 (TYB Konya Şubesi Öykü Sempozyumu Bildirileri Kitabı), Konya.

ÇINAR, A., (2006), "Modern Zamanların Değer Arayışı, Varlık-Bilgi-Değer Birliğinin Önemi", Değerler Eğitimi Dergisi, 4 (11), ss.53-68.

DEMİRCİOĞLU, H.İ., & TOKDEMİR, M.A., (2008), "Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev, İçerik", Değerler Eğitimi Dergisi, C.6, ss.69-88.

GÜNGÖR, E., (1997). "Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak", Ötüken Yayınları, İstanbul.

GÜNGÖR, E., (1998), "Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar", Ötüken Yayınları, İstanbul.

GÜNGÖR, E., (2006). "İslamın Bugünkü Meseleleri", Ötüken Yayınları, İstanbul.

HÖKELELİ, H., (2006), "Değerler Odaklı Eğitim", Değerler Eğitimi Merkezi Bülteni, 1, ss.50-55.

GUDMUNSDOTTİR, S., (1991), Values In Pedagogical Content Knowledge. Journal of Teacher Education, 41 (3), pp.44-52.

KILIÇ, R., (1998), "Erol Güngör'ün Ahlak Anlayışı", Felsefe Dünyası, s.27.

ÖZENSEL, E., (2003), "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer", Değerler Eğitimi Dergisi, C:1, s.3

TAŞÇIOĞLU, Y., (2007), "Rasim Özdenören'in Kuyu Adlı Hikâyesindeki Anlatım Özellikleri Üzerinde Bazı Dikkatler", Işyan Kelimeler Rasim Özdenören, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

ORHANOĞLU, H., (2000), Anlatı Kişilerinde 'Özne Tavrının İşlevsellikleri Yahut 'Ben'İN Halleri, Hece, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, 2. Baskı, S.46-47.

ÖZDENÖREN, R., (1986), Ruhun Malzemeleri, Risâle Yayınla İstanbul.

ŞERATLI, T.G., (2010), Hikem-i Atâiye Şerhi, Sufi Kitap, İstanbul.

ZARİFOĞLU, C., (1996), Hikâyeler, Beyan Yayınları, İstanbul.

